

References

1. Goleman D. Emotional Intelligence vol. M.: AST MOSCOW; Vladimir: VKT, 2009, 478.
2. Lyusin D.V. New Technique for Measuring Emotional Intelligence: Eminem Questionnaire. Psychological diagnosis. 2006, 3-22.
3. Nosenko, E.L. Guide to the study of the course “Theory of Emotional Intelligence” 2014, 73с.
4. Bar-On R. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. Handbook of emotional intelligence. San Francisco: Jossey-Bass. 2000, 363-388.
5. Mayer J.D. Emotional intelligence as a standard intelligence. The Emotion. 2001, 232-242.

СПЕЦИФІКА МОТИВАЦІЇ ДО УЧІННЯ ОДИНАДЦЯТИКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ SPECIFICITY OF LEARNING MOTIVATION OF THE 11 CLASSES STUDENT'S OF SECONDARY SCHOOLS

*Кондратенко Лариса Олександрівна, доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (Київ, Україна).*

*Kondratenko Larysa Oleksandrivna, Doctor of Psychological Sciences,
Senior Researcher, Leading Researcher of the G.S.Kostiuk Institute of
Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine).*

*Манилова Лідія Михайлівна, кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України (Київ, Україна).*

Manylowa Lidija Myhajlivna, Ph.D. of Psychology, Leading Researcher of the G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

***Анотація.** Останній рік навчання в загальноосвітній школі це час прийняття рішень, планування майбутнього, визначення своїх життєвих цілей. І водночас це все ще час учіння, надбання нових знань. Та чи мотивовані одинадцятикласники до учіння, і якщо так, то в чому специфіка їх мотивації. Проведене дослідження показало, що головним мотиваційним чинником виступає бажання добре справитись із ЗНО та вступити до інституту. Вибір майбутньої професії, а відтак і самого вищого учбового закладу для багатьох є вже вторинним, залежним від результатів ЗНО.*

***Ключові слова:** мотивація до учіння, життєві цілі, свідомий вибір.*

***Summary.** The last year of study in a secondary school is a time of decision-making, planning for the future, defining one's life goals. And at the same time, it is still a time of learning, the acquisition of new knowledge. The eleventh-graders motivated to study, but what is the specificity of their motivation. The conducted research has shown that the main motivating factor is the desire to cope well with Independent external evaluation and go to the institute. The choice of a future profession, and therefore the highest educational institution, for many, is already not so important task as the outcome of the Independent external evaluation.*

***Keywords:** motivation for learning, life goals, conscious choice.*

Постановка проблеми. Навчання в одинадцятому (випускному) класі займає в житті кожної людини особливе місце. Це час прийняття рішень, планування майбутнього, визначення своїх життєвих цілей. І водночас, це все ще час учіння, надбання нових знань, пізнання світу. Сучасний одинадцятикласник стоїть на роздоріжжі: що важливіше – слідувати особистісним цілям, чи продовжувати плести у фарватері звичного шкільного навчального процесу. Здавалося б, що перший підхід є доцільнішим, оскільки тільки людина повинна визначати власне майбутнє,

однак при цьому постає питання – наскільки сучасні одинадцятикласники дійсно знають чого хочуть і що для цього треба робити?

Виклад основного матеріалу. Для вивчення учінневої мотивації одинадцятикласників в лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України в 2019 році було проведено дослідження в якому взяли участь 115 учнів міських та сільських шкіл, зокрема трьох ЗОШ м.Слов'янська, однієї гімназії м.Києва, трьох сільських шкіл Слов'янського району та однієї сільської школи Обухівського району Київської області.

Основною діагностичною методикою був адаптований до сучасних умов опитувальник Лукьянкової М.І. "Методика вивчення мотивації до учіння старшокласників", додатково – модифікація проєктивного тесту Ю.З.Гільбуха "Лист до друга".

Нажаль у ході тестування була виявлена прикра нездатність одинадцятикласників уважно ставитись до інструкції, яка була не тільки вміщена на кожному бланкові опитувальника, але й двічі прочитана психологом, який проводив тестування. Менше десяти відсотків учнів точно виконали умови інструкції – підкреслювати обрані відповіді (а не обводити їх номери) та вибирати лише дві з запропонованих відповідей. Якщо перший відступ від інструкції не впливав на результати дослідження, то другий – повністю елемінував можливість стандартної обробки даних, оскільки одинадцятикласники на свій розсуд вибирали і одну, і три, і чотири, і скільки заманеться відповідей. Тому довелось обмежитись лише процентними співвідношеннями, які в ситуації, що склалася, внаслідок не дотримання вимог заповнення бланків, не є точними показниками вибору, а лише вказують на певні тенденції.

Результати вивчення учінневої мотивації одинадцятикласників за допомогою проєктивної методики "Переписка з другом в соцмережі" були проаналізовані в роботах Кондратенко Л.О. "Мотивація до учіння в ситуації недовизначеності життєвих задач" та "Особливості проєктування власного

майбутнього сучасними одинадцятикласниками". Тому в цій статті головна увага зверталась на результати застосування опитувальника.

Опитувальник М.І.Лукьянкової та Н.В. Калініної складається із 18 питань до яких є від 4-х до 8 відповідей, які відображають різні сторони мотивації одинадцятикласників до учіння. Проаналізуємо, які відповіді отримали найбільшу та найменшу кількість виборів та відмітимо відмінності (якщо вони існують) між виборами випускників сільських та міських шкіл.

1 питання: Навчання в школі та знання необхідні мені для...

Найчастіше випускники як міських так і сільських шкіл обирали відповідь – *" для вступу до інституту, подальшої освіти"*(в середньому 41% виборів). На перший погляд це абсолютно закономірний вибір, однак аналіз проєктивної методики "Переписка з другом в соцмережі"(2,3) показав, що для багатьох одинадцятикласників за два місяці до закінчення навчання слово "інститут" означає – вищий навчальний заклад взагалі, вибирати який (або які) вони будуть лише після здачі ЗНО. В листах зустрічались абсолютно парадоксальні варіанти – *"я тут порадився і вирішив, що буду подавати документи в медичний, політехнічний та юридичний інститут"*.

Найменшу кількість виборів отримав варіант у якому стверджувалось, що *"навчання в школі необхідне для отримання стартової кваліфікації та влаштування на роботу"*(в середньому 65% виборів). Із загальної картини дещо вибивається київська спеціалізована гімназія, де таких виборів було 1.4%. Взагалі міські школярі частіше вибирали цю відповідь (в середньому 74%) ніж сільські (25%). Пояснення цього факту полягає в тому, що в одинадцятих класах сільських шкіл залишаються тільки ті діти, які орієнтовані виключно на вступ до вищого навчального закладу. До того ж вони не просто йдуть кудись вступати, а точно знають, який вуз, або точніше – яку професію вони обирають.

2 питання: Я б не вчився, якби...

Найбільшу кількість виборів набрала відповідь – *"якби не думав про те, що буде далі"*(в середньому 56% виборів). Майбутнє хвилює випускників

і міських і сільських шкіл. У "Переписці з другом у соцмережі" одинадцятикласники скаржаться на те, що їм важко визначитись із вибором професії, їм не вистачає порад дорослих, бо вчителі нічого не радять зовсім, а батьки не завжди їх розуміють. Дуже цікаву тенденцію виявило порівняння тексту листа до друга і уявної відповіді друга. Навіть коли у листі відображається відкритий конфлікт "батьків і дітей", то у відповіді друга висловлюється бажання знайти порозуміння, відчутти підтримку і захист з боку найрідніших дорослих.

3 питання : Мені подобається, коли мене хвалять за...

Найбільше відсотків набрала відповідь – хвалять за *"хорошу успішність і добре зроблену роботу"*(44%), *"знання"* набрали всього лиш 17%, *" гарні оцінки"* ж, як такі, й взагалі 7% . Тут виникає, звичайно, запитання, що розумілося одинадцятикласниками під поняттям *"хороша успішність"* і чому така величезна різниця в оцінюванні, здавалося б подібних явищ – успішності та гарної оцінки. Нажаль у ході проведеного дослідження виявити причини цього явища не вдалося.

4 питання: Мені здається, що мета мого життя... виявило, що більшість одинадцятикласників мріє про звичайне людське щастя(45% виборів), однак при цьому чомусь не хочуть бути корисними для інших людей (10% виборів). Із загальної картини різко вибиваються результати випускників сільської школи Обухівського району Київської області. Вони не тільки хочуть бути щасливими (60% виборів), але й готові бути корисними для інших людей (40% виборів). Сумно, *але брати участь в еволюційному процесі людства* готова лише мінімальна кількість учнів усіх шкіл, які пройшли тестування (8% виборів).

5 питання: Моя мета на уроці...

Перше місце закономірно дісталось відповіді – *отримання знань*(45 % виборів), але при цьому твердження *уважно слухати вчителя* опинилось на останньому місці (8.7% виборів).

6 питання : При плануванні своєї роботи я... Тут на першому місці, як

і у попередньому випадку, опинилась найбільш соціально прийнятна відповідь – *обмірковую її(роботу), вдумуюсь в умови*(56% виборів). З огляду на те як саме вдумувались одинадцятикласники в умову перед заповненням бланків тестування, коли вибирали не дві, а скільки завгодно відповідей, то стає зрозумілим, що, коли в тексті опитувальника поряд стоять яскраво виражені "правильні" і "не правильні відповіді", то "правильна" відповідь обирається навіть тоді, коли вона суперечить реальній поведінці опитуваного.

7 питання: Найцікавіше на уроці... Відповіді показали абсолютно незацікавленість в оцінках – одинадцятикласники орієнтовані на ЗНО і важливість шкільної успішності низька (4% виборів), а також скептицизм, щодо здатності вчителів повідомити на уроці, щось важливе і цікаве (всього 20% позитивних виборів).

8 питання: Я вивчаю матеріал сумлінно, якщо... Найбільшу кількість виборів (72%) отримала відповідь – *Він мені потрібен*. Найменшу (7.7%): *коли мене змушують*.

9 питання : Мені подобається робити уроки, коли...*я знаю як їх робити і у мене все виходить* (51% виборів). Однак, коли ці ж завдання ще й *вимагають старанності*, то відсоток виборів стрімко наближається до нуля (1%).

10 питання: Вчитись краще мене спонукають...*думки про майбутнє* (64% виборів). Водночас, хоча тривога за майбутнє притаманна випускникам як сільських так міських шкіл, однак рівень значущості цієї тривоги різний. Найбільше занепокоєні своїм майбутнім одинадцятикласники сільських шкіл Слов'янського району (81% виборів), за ними йдуть учні Київської гімназії (76% виборів). З 16% відривом за ними йдуть школярі ЗОШ м.Слов'янська (60% виборів) і порівняно найменша кількість стривожених своїм майбутнім серед учнів сільської школи Обухівського району Київської області. Знайти пояснення цим розбіжностям за допомогою проєктивної методики "Переписка з другом в соцмережі" не вдалося. Можливо це сталось тому, що

випускники сільської школи Обухівського району в своїй переписці з удаваним другом говорили не тільки про вступ до вузу, але й зазначали інші можливості планування майбутнього : *"якщо не вступлю, то піду працювати до батька на СТО", "буду дуже старатися поступити на дизайнера, але якщо в цьому році не вийде, то буду влаштовуватись на роботу в садівництво, я влітку там працювала , мені сподобалось"*.

11 питання: Я активніше працюю на уроці, якщо... Найбільше виборів отримала відповідь: *" Мені цікава робота, яку я виконую"* (77% виборів). Відмінностей по міських та сільських школах практично немає. Найменше – *" очікую схвалення оточуючих"*(1% виборів). Цікаво, але аналіз листів з проєктивної методики швидше вказує на важливість схвалення дій оточенням, навіть певну залежність від нього. Тому подібна відповідь на питання опитувальника може свідчити про дуже прикре явище в житті школи – успішність навчання не є іміджевим фактором для старших підлітків.

12 питання: Хороші оцінки це результат... Відповіді на це питання, як і на **питання 13:** Мій успіх у виконанні завдань на уроці залежить від... не виявили якихось однозначних тенденцій, оскільки занадто багато опитуваних обирали (підкреслювали або обводили номер) більшість запропонованих відповідей.

14 питання: Я буду активним на уроці, якщо... дублює питання 11, а тому не несе додаткової інформації.

15 питання : Якщо якийсь матеріал для мене незрозумілий, то я... дуже близьке до **питання 17:** Якщо я не знаю, як виконати, якесь завдання, я ... Однак відповіді на них дещо різняться. Зокрема в **15** питанні найбільший відсоток виборів припадає на відповідь; *"Згадую пояснення вчителя і переглядаю записи на уроці"*(53%), а в **17:** *"звертаюсь по допомогу"*(54%). У відповідях на **17** питання відзначились випускники київської гімназії (які розкутіші за інших опитуваних і у них відповіді в опитувальнику лише мінімально розходяться з тим, що вони писали в проєктивній методиці "Переписка з другом в соцмережі"). У них 48% виборів відповіді *"Якщо я не*

знаю, як виконати, якесь завдання, я кидаю його" і 31% - ... "не виконую його, а потім списую".

16 питання: Помилившись у виконанні завдання... Тут беззаперечним лідером була відповідь: *"Роблю його знову, виправляючи помилку..."* (52% виборів). Загалом це закономірна відповідь – **помічені** власні помилки, зазвичай, учні виправляють, іноді навіть переписуючи усе завдання. Та коли помилки помічають інші, зокрема батьки, реакція може бути різко негативною. Так в "Переписці з другом в соцмережі" зустрічаються такі висловлювання: *"Терпіти не можу, коли мати лізе до мене в зошит..."*, *"Я вже зовсім доросла, а вони чіпляються – розкажи їм домашнє завдання. Може ще їм віршика прочитати?"*

18 питання: Мені не подобається виконувати завдання, якщо вони... Тут беззастережний лідер виборів, аж 62% відповідь *"коли вони складні і великі"*. Нажаль сучасні школярі й не тільки одинадцятикласники не люблять складної роботи, яка потребує від них значних зусиль.

Проведене вивчення учіннєвої мотивації одинадцятикласників за допомогою опитувальника Лукьянєвої М.І. та Калініної Н.В. показало, що головним мотиваційним чинником виступає бажання добре справитись із ЗНО та вступити до інституту. Вибір майбутньої професії, а відтак і самого вищого учбового закладу для багатьох є вже вторинним, залежним від результатів ЗНО. Не занадто важливими є завдання загального розвитку, самовдосконалення, орієнтування в суспільстві та взагалі в житті. Так, одинадцятикласників хвилює майбутнє, але межі його планування дуже звужені, замкнені на близьких цілях. Подальша доля зводиться до розмитого твердження – хочу бути щасливим. Однак навіть це щастя досить егоїстичне, оскільки бути корисними іншим вони не збираються.

У старших класах втрачає свою роль оцінка. Матеріал, який вивчається оцінується дуже прагматично – він мені потрібен/не потрібен для задачі ЗНО.

Водночас слід відмітити, що одинадцятикласники хочуть, щоб на уроках було цікаво та, на жаль, не дуже вірять у те, що вчителі здатні

познайомити їх з чимось таким, чого вони не можуть знайти в Інтернеті.

Представлені в дослідженні результати не можна вважати повністю достовірними, зважаючи на обмежену кількість досліджуваних (115 учнів), охопленості лише двох регіонів, а також надмірну кількість помилок, допущених досліджуваними в ході заповнення опитувальника.

Література

1. Гильбух Ю.З. Психодиагностическая функция учителя: пути реализации/ Ю.З.Гильбух// Вопросы психологии. – 1989. – №3. – С. 80 – 88.
2. Кондратенко Л.О. Мотивація до учіння в ситуації недовизначеності життєвих задач./Л.О.Кондратенко //Психологія: теорія і практика: збірник наукових праць / ред.кол. : І. О. Корнієнко (гол.ред.) та ін. Мукачево : РВВ МДУ, 2019. Випуск 1 (3)' – с. 72-90. – URL: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/1-3.pdf>
3. Кондратенко Л.О. Особливості проектування власного майбутнього сучасними одинадцятикласниками/ Л.О. Кондратенко //Development of modern technologies and scientific potential of the world:coll. of scientific papers «ЛОГОΣ» with materials of the International scientific-practical conf., London, July29, 2019.London: NGO«European Scientific Platform», 2019. V.3. p.21-22. – URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/6/5>
4. Лукьянова М.И., Калинина Н.В. Психолого-педагогические показатели деятельности школы: Критерии и диагностика.– М.: ТЦ Сфера, 2004. – 208 с.